

Actief waarnemen op de grens

Grenzen ervaar je, wanneer je aan de rand van je kunnen wordt gebracht, wanneer je niet meer verder kunt. Grenzen kun je ook ervaren in het waarnemen, waarbij de zintuigen mede de beperkende voorwaarde zijn in het waarnemen van de werkelijkheid. Het thema van de Pinksterconferentie 2006 is 'Grenservaringen in het licht van de wederkomst van Christus'. In veel gemeenten werd hier in de aanloop naar de conferentie toe aan gewerkt. Er werden biografieën van bijzondere persoonlijkheden onderzocht in Driebergen. Eindhoven hield zich bezig met het 'nulpunt' in de moderne kunst. In Arnhem werkte men aan synchroniciteit als grenservaring. In Zeist vonden lezingen plaats over grenservaringen in de menselijke levensloop. In dit themanummer van In beweging beschrijft Marjolein te Pas hoe de componist Sjostakovitsj tijdens het Stalin-regime aan de grenzen van zijn kunnen werd gebracht. Beeldend kunstenaar Marianne Koning doet verslag van een opmerkelijke gebeurtenis in haar leven, die haar relatie tot het werk en de persoon van Joseph Beuys diepgaand heeft beïnvloed. Priesterstudenten leven voortdurend op de grens. In beweging vroeg drie studenten, een van elk seminarie, om iets over dit thema onder woorden te brengen. En tot slot vertellen de geestelijken Myriam Driesens en Ignaz Stegeman over grenservaringen in het priesterberoep.

Dmitri Sjostakovitsj - De kunst van het overleven

door Marjolein te Pas (geestelijke, gemeente Driebergen)

Ruim een jaar voordat Dmitri Sjostakovitsj ter wereld komt, verzamelt zich in januari 1905 een menigte op het plein voor het winterpaleis van Tsaar Nicolaas II in Sint Petersburg. Arbeiders en hun gezinnen willen, geleid door de priester Gapon, een petitie aanbieden ter verbetering van de miserabele arbeidsomstandigheden, waarin gepleit wordt voor bestuurlijke hervormingen. Wat daar gebeurt is te beluisteren in de 11e symfonie '1905' van Sjostakovitsj. Hij schrijft de muziek vijftig jaar na dato. Eerst stilte... dan salvo's... paniek... stilte, een stilte vervuld van afschuw en verbijstering. 'Bloedige Zondag' wordt die dag genoemd. Deze gebeurtenis doet tal van branden oplaaien en versterkt het gevoel van onvrede onder de arbeiders en intelligentsia. Tsaar Nicolaas II regeert ge-

Dmitri Sjostakovitsj

nadeloos met verbanningen en executies. Moeder Sofja is pianiste en vader Dmitri is scheikundige. Zij wonen met hun eerste kind Maroesja in Sint Petersburg, de toenmalige hoofdstad van Rusland. Op 25 september

1906 wordt hun tweede kind geboren, een zoon: Dmitri Sjostakovitsj. In zijn kindertijd speelt de muziek een grote rol, hij improviseert graag op de piano. Met negen jaar begint hij aan een opera 'De zigeuners', naar Poesjkin. Pianospelen en componeren zit hem in het bloed. Tot het begin van de jaren '20 gaat het de familie voor de wind, ondanks de Eerste Wereldoorlog, de schandalen aan het hof, de corruptie in het land, de hongersnood, de stakingen, de massa-betogingen, de moord op de tsaar en zijn gezin, de revolutie. Vader Dmitri is directeur van een munitiefabriek... Op 23 maart 1917 trekt er een immense begrafenisstoet door de stad. Slachtoffers van de revolutie, soldaten, matrozen en studenten worden in een gezamenlijk graf ter aarde besteld. Dmitri bevindt zich met zijn ouders en (inmiddels) twee zusjes in de menigte. Die avond componeert de tienjarige jongen aan de piano de 'Treumars ter nagedachtenis aan de slachtoffers van de revolutie'. Later zal hij zeggen: 'Dit was het moment waarop ik voor het eerst de roeping voelde om te gaan componeren.' Toen al bleek zijn inlevingsvermogen en het talent om het lijden weer te geven in de muziek.

Dmitri gaat vanaf 1919 piano en compositie studeren aan het conservatorium en al snel wordt duidelijk dat hij zeer talentvol is. In de eerste helft van de jaren '20 keert echter het tij. Ernstige beproevingen treffen nu ook het gezin Sjostakovitsj. Vader Dmitri overlijdt op 46-jarige leeftijd aan een longontsteking. De eerst zo welvarende familie verliest haar kostwinner en komt door staatsonteigening onder grote financiële spanning te staan; er is gebrek aan geld voor voedsel, brandstof en huur. Dmitri's moeder en oudere zuster gaan onder ellendige omstandigheden aan het werk om in het levensonderhoud te voorzien. Ook de jonge Dmitri gaat aan de slag als pianist in een bioscoop, waar hij stomme films moet begeleiden. Hij omschrijft zijn werk als 'het schilderen van menselijke hartstochten op een valse piano'. Het is uitputtend en slecht betaald werk en hij krijgt lymfe-tuber-

culose. Er volgt een pijnlijke operatie en het verarmde gezin is genoodzaakt allerlei bezittingen te verkopen om het eten en de doktersrekeningen te kunnen betalen. Zijn moeder Sofja is echter vastbesloten om vol te houden. Ze gelooft in het talent van haar zoon en wil hem koste wat het kost op weg helpen in zijn carrière. Hij moet en zal de lessen op het conservatorium blijven volgen.

De invloed van Stalin

Voor het eindexamen compositie aan het conservatorium schrijft Dmitri Sjostakovitsj in 1924 zijn eerste symfonie. De examencommissie is zo onder de indruk van de originele, sprankelende muziek dat zij de muziek laat uitvoeren door het Filharmonisch Orkest van Sint Peterburg (inmiddels omgedoopt tot Leningrad). Het werk is een overweldigend succes en Sjostakovitsj krijgt ontelbare opdrach-

Joseph Stalin

ten. Alles wijst erop dat de jonge componist een briljante loopbaan tegemoet zal gaan, de nieuwe Sowjet Unie heeft zijn eerste ster. Maar dan komt Stalin aan de macht. Kort na de revolutie worden lange lijsten van 'samenzweerdere' op aanplakzuilen in de stad bevestigd. In 1929 wordt een goede vriend, aan wie hij zijn eerste symfonie heeft opgedragen, doodgeschoten wegens contra-revolutionaire activiteiten. Na zijn executie verdwijnt de opdracht uit de partituur. Vrienden en familie van Sjostakovitsj worden ontslagen, gearresteerd, verbannen of 'verdwijnen'. Hij lijdt aan de veranderingen in zijn omgeving, het raakt hem persoonlijk en diep.

In 1934 schrijft hij de opera 'Lady Macbeth van Mtsenk'. Tot in New York zijn de recensies meer dan lovend. Twee jaar later brengt Stalin onverwacht een bezoek aan de opera en Sjostakovitsj wordt, bleek van angst, met spoed naar het theater geroepen. Na de laatste noot klinkt er vanuit de loge waar Stalin zit geen applaus. De dictator heeft een woede aanval gekregen... In de Pravda leest Sjostakovitsj kort daarop een anoniem hoofdartikel over 'Chaos in de muziek, over de opera Lady Macbeth van Mtsenk'. De opera wordt omschreven als 'gekraak, geknarsetand en gekrijs, een chaotische stroom van klanken'. Het dringt tot hem door wie hier achter zit: Stalin. En hij realiseert zich dat hij in ongenade is gevallen bij de machthebbers van zijn land en wat dit voor hem en zijn familie kan betekenen. Zijn schepping wordt door Stalin gezien als een vergrijp; een esthetisch vergrijp wordt tot politiek vergrijp verklaard en daarmee wordt de componist een gevaar voor de natie. De gevolgen blijven niet uit. Zijn composities verdwijnen in hoog tempo uit de concertzalen, zijn inkomen daalt. Hij besluit zijn inmiddels voltooide vierde symfonie terug te trekken en bewaart hem achter slot en grendel in een la 'tot het tijdstip gunstig is om de inhoud te openbaren'; pas 25 jaar later kan dit werk voor het eerst worden uitgevoerd. De drie volgende hoofdartikelen in de Pravda, gericht tegen de 29-jarige componist, maken hem

nerveus, gedeprimeerd en bang. Toch blijft hij naar buiten toe beheerst: 'In onze familie ben je van streek als je je in je vinger snijdt, maar als er groot ongeluk toeslaat raakt niemand in paniek. Denk eraan dat het innerlijk ondergaan van het slechte om je heen, het proberen om zoveel mogelijk beheerst te blijven en kalmte te tonen, veel moeilijker is dan schreeuwen, huilen, loeien.'

Stalin is een filmliefhebber en gebruikt de filmindustrie om de massa ideologisch op te voeden. Hij kent Sjostakovitsj' gave om Sowjetfilms van muziek te voorzien en besluit hem te 'vergeven'. Sindsdien zoekt de componist het compromis met de autoriteiten. Hij wil overleven en probeert met veel risico hoever hij kan gaan. Vaak stelt hij het leven van zijn gezin in de waagschaal. 'Ze kunnen me allebei de handen afhakken, dan schrijf ik nog muziek met de pen tussen mijn tanden'. Hij wil de wereld openlijk vertellen over zijn emoties, maar dat is onmogelijk. Daarom versleutelt hij zijn gevoelens in de hoop dat het publiek de verborgen boodschap op de rand van de afgrond zal raden. Zo componeert hij een kort loopje met de tonen D-Es-C-H, de initialen van Dmitri Sjostakovitsj. 'Dit is mijn Ik, mijn muzikale handtekening'. Van een andere reeks noten vertelt hij zijn vrienden dat die het Stalin-thema vormen. Zijn composities staan vol met dergelijke verborgen hints.

In de Tweede Wereldoorlog geniet Sjostakovitsj betrekkelijke vrijheid, de aandacht van de autoriteiten ligt ergens anders. Maar na het verschijnen van zijn negende symfonie valt hij in 1948 opnieuw bij Stalin in ongenade. Niettemin wordt hij in 1949, de Koude Oorlog is in volle gang, gesommeerd een actieve rol te spelen bij de Conferentie voor de Wereldvrede in New York. Hij voelt zich ziek en weigert, maar vertrekt onder grote druk uiteindelijk toch naar New York, waar hij als gevierd componist met trillende stem de hem voorgelegde resoluties voorleest. 'Je moet begrijpen', zegt hij later, 'dat ik in een gevangenis zat en vreesde voor mijn kinderen en mijzelf'.

Op 5 maart 1953 overlijdt Stalin, een beslis-

sende dag voor velen. Sjostakovitsj overleeft Stalin 22 jaar en dat lijkt nog wel zijn grootste prestatie. De kunst van het overleven in een meedogenloze tijd beheerste hij als geen ander; desondanks, of dankzij die tijd, heeft hij meesterwerken voortgebracht. In zijn tiende symfonie gaat hij de strijd met de reeds overleden dictator aan, het Stalin-motief tegenover het Ik-thema D-Es-C-H, dat aan het eind door de hoorns wordt aangezet, dan door de trompetten, de strijkers, de houtblazers en tenslotte de pauken: Ik leef nog!

Vanaf 1960 verslechtert zijn fysieke en mentale gezondheid, hij heeft moeite om de eenvoudigste dingen te doen, maar desondanks blijft hij componeren, het ene requiem na het

andere. Voor hem is dat een weg naar de andere wereld toe. Op 9 augustus 1975 overschrijft hij de grens tussen leven en dood. Zijn vriend Solomon Volkov schrijft: 'Het gezicht van de gestalte in de open kist kist glimlachte. Dikwijls heb ik hem zien lachen; hij kon soms bulderen van het lachen, ook heb ik hem vaak sarcastisch horen grinniken. Deze glimlach kon ik me echter niet van hem herinneren: heel afstandelijk en vredig. Stil verzaligd, alsof hij was teruggekeerd naar zijn jeugd. Alsof hij was ontkomen.' Sjostakovitsj is terug naar de bron, zijn inspiratiebron.

In januari 2006 voerde het Weidlerkwartet in de Pauluskerk te Driebergen het 8e Strijk-

Schilderopdracht in de gemeente Driebergen naar aanleiding van een voordracht over grens-ervaringen in het leven van Dmitri Sjostakovitsj. Met donkere kleuren en strakke vormen werd het opkomende duister van het regime van Stalin op papier gezet. Daarna werd met geel en oranje de moed en vrijheidsdrang in de muziek van Sjostakovitsj uitgedrukt, waarbij hij maat en ritme met zijn eigen harmonieën en bewegingen doordrong. Het samengaan van die polariteiten werd door iedere deelnemer vrij geschilderd.

kwartet Opus 110 van Sjostakovitsj uit. De aanwezigen gaven te kennen tot in het diepst van hun ziel door deze muziek geraakt te zijn, waarbij ver weggestopte gevoelens naar de oppervlakte kwamen. Men voelde zich herkend: 'Dit zijn wij, dit ben ik.' En dit ik zal, ondanks donkere krachten buiten ons, nooit vernietigd worden, wanneer we ons blijven verbinden met de Geest zelf.

'Der Hase bin ich'

door Marianne Koning (beeldend kunstenaar, gemeente Arnhem)

Het is 30 december 1985. Ik heb het voornemen de jaarwisseling door te brengen bij vrienden in Gelderland. Terwijl ik mijn treinreis voorbereid, koop ik op het station van Rotterdam een tijdschrift dat een artikel bevat over Joseph Beuys: 'Ik ben een zender, ik straal uit.' Nog diezelfde dag, ik zou pas de 31e vertrekken, valt er sneeuw en is mijn achtertuin 's avonds, binnen het huizenblok midden in Rotterdam, oranje-goud verlicht door het spel van de sneeuw en brandende lantaarnpalen. Staande voor mijn keukenraam zie ik in de loop van de avond tot mijn verbazing een flinke haas door mijn tuin scharrelen, die vervolgens het stammetje van een hulstboompje aanknaagt. Ik roep onmiddellijk mijn huisgenoten. In het bewuste artikel stond namelijk 'Der Hase bin ich', duidend op het Ik van Joseph Beuys, dat zich verbonden weet met de haas, een symbool voor het Christus-wezen. In verschillende iconografiën staat inderdaad de haas symbool voor het Christus-wezen, vanwege zijn totale incarnatie in onze aarde, het hazeleger, en zijn opofferende daad bij achtervolging, waarbij een andere haas de achternagezeten haas ontlast, bevrijdt. We hebben allemaal het dier waargenomen en hebben de sporen in de sneeuw afgedrukt zien staan. Groot was mijn ontroering over deze hele gebeurtenis, toen ik enige weken later uit de kranten vernam dat Joseph Beuys op 64-jarige leeftijd te Düsseldorf

orf was overleden. Wat had mij dit alles te zeggen!

Meer en meer ben ik mij gaan interesseren voor deze bijzondere Duitse kunstenaar, die zulk een raadselachtig werk heeft nagelaten. In 1992 zou Schloss Moyland, nabij Kleef, gerestaureerd worden om de uitgebreide Beuys-collectie van de gebroeders van der Grinten in onder te brengen. Toen Schloss Moyland in 1997 feestelijk geopend werd, bood ik de antroposofische vereniging te Rotterdam aan een Beuys-voordracht te houden. Ik wilde de aanwezigen na afloop van de voordracht graag een kunstzinnig aandenken uitdelen, en dat gieten in een Aktion-achtig gebeuren in de stijl van Beuys. 'Wat zal ik hen geven? Neem het mee in de nacht, neem het mee in meerdere nachten...' Het idee dat bij mij opkwam, was het uitdelen van 33 bevroren lamsharten, als 'Heilmittel gegen Erstarrung'. De bevroren harten werden omwikkeld met dun koperdraad, en aan de beide uiteinden voorzien van stukjes gekleefd was, waarbij men het ene uiteinde op zijn voorhoofd kon plaatsen, en het andere op zijn hart kon drukken, als een soort antennes. Intussen kon je met de warmte van je handen het lamshart laten ontdooien. Als begeleidende muziek klonk het openingskoraal van de Mattheüs-Passion 'O Lamm Gottes unschuldig'. Want wat beoogt Joseph Beuys met zijn Aktionen? Door gebruik te maken van shockerende, confronterende acties naar zijn publiek toe raakt hij hoofd en hart van de aanwezigen en op dat punt plant hij uiteindelijk zijn kunstwerk in, namelijk in een bewustzijnsaanslag van mensen. Ze zijn geraakt, geschokt, aan het denken gezet, komen in beweging, zoeken andere wegen dan de gebruikelijke, om zich uiteen te zetten met het onverwachte, met het nieuwe. Deze nieuwe vorm van kunst, de Aktionen, hebben Joseph Beuys wereldberoemd gemaakt.

Binnen zijn kunstzinnige theorieën ruimt Joseph Beuys – met name in het boek 'Beuys zu Christus' (een interview met pater F. Menekes) – een bijzondere plaats in voor de zo-

genaamde 'Leidens-substanz'. Hij ziet een zinloosheid in het dragen en verdragen van leed. Het schenkt sacramentele substantie aan onze aarde, dooft teveel aan ego uit, doorchristelijkt de hele aardeplaneet. In zijn 'Braun-Kreuz'-periode (jaren '60) voorziet Beuys honderden werken van een klein gelijkbenig kruis in een bruine kleur, die symbool staat voor bloed vermengd met aarde, verwijzend naar de liefdedaad van Christus op Golgotha. De kruisjes brengt hij aan op kranteknipsels, op röntgenfoto's, op installaties en objecten, op collages en vitrinewerk. De naam Christus wordt echter nergens genoemd.

Michaëlsch geïnspireerd

Beuys sterft op 23 januari 1986. Zijn as wordt toevertrouwd aan drie authentieke Griekse bronzen vaten, die ooit in 1977 in een hoek geplaatst stonden van de grote 'Honigpumpe am Arbeitsplatz', op Documenta 6. Het hele kunstwerk, dat gewijd is aan sociale sculptuur, bevat een enorme honingpomp, waarbij Beuys het leven der bijen als voorbeeld geeft voor een samenleving, waar ware broederlijkheid en dienstbaarheid geïmplementeerd wordt. De honing wordt door buizen rondgepompt tot in het trappenhuis van het Fridericianum en dat verbindt hij met discussies van de Documenta-bezoekers. Het ontstaan van honing uit nectar is regelrecht een zonneproduktieproces. Beuys heeft zich voortdurend ingezet voor het transformeren van ons denken, voor het tot opstanding brengen van het denken, en in die zin was hij Michaëlsch geïnspireerd. Het dode denken moet uit zijn verstarring verlost worden, moet weer een kosmisch levend denken worden, dat moraliteit en liefde bevat voor al wat leeft. In die zin is zijn oproep 'Gib mir Honig' treffend.

De Griekse vaten worden aan de Noordzee toevertrouwd, op een bijzondere plek. Toen Beuys in 1945 na Britse krijgsgevangenschap per schip overgebracht werd naar Hamburg, heeft hij ter hoogte van de positie 54° 7.5'

Noord en 8°22' Oost in de Helgoländerbucht na zijn vertrek uit Cuxhaven een besluit genomen kunstenaar te worden, in plaats van arts of natuurkundige: 'Mit Kunst ist etwas zu tun!' In een voordracht, gehouden voor de Christengemeenschap te Rotterdam, heb ik de aanwezigen na afloop een halve Noordzeewater als 'hoog-gepotentiëerd Beuys-extract', uitgedeeld, vanuit een melkbus die ik in de Noordzee gevuld had. Naast water bevatten de flessen zout, maar ook as, van alle overledenen, die ooit zijn uitgestrooid in de Noordzee. De doopschikkingen binnen het ritueel in de Christengemeenschap zijn water, zout, en as.

Het spirituele erfgoed van Joseph Beuys gaat, 20 jaar na zijn dood, steeds meer belangstelling krijgen. Deze bijzondere individualiteit, laat ons duizenden kunstwerken na, die alle uitnodigen andere krachten binnen onze menselijke mogelijkheden, naast de normale intelligentie en zintuiglijke waarneming, te mobiliseren. Hij wijst ons op krachten die sluimeren binnen onze intuïtie, wijst ons op plannetwerken, verbindt zich met het sha-

manisme van primitieve nomadische volkeren en de groepszielen der dieren, wijst ons ook op krachten die in landschappen schuilen, op de werking van de elementenwezens, enzovoorts. Maar vooral wijst hij ons op de kracht van het Ik. Dáár moeten wij Beuys zoeken. Dit alles brengt hij samen binnen de theorie van 'der erweiterte Kunstbegriff' en 'jeder Mensch ein Künstler'.

'Steinhase', goud op basalt
Joseph Beuys (1985)

Vorige zomer was ik in Achberg nabij de Boddensee op een Beuys-symposium. Wat mij diep trof was dat Johannes Stüttgen sprak over een begin van een bezinning door het Duitse volk op de schuldvraag over de Tweede Wereldoorlog. Die is pas in een beginnende fase, aldus Stüttgen. Ik dacht aan het boek van S. Prokofieff 'De spirituele betekenis van vergeving': om karma op aarde weer op orde te brengen, zou er net zoveel warmte en liefde moeten uitstromen als daar aan schuld veroorzaakt is. Het symposium, dat ruim aandacht schonk aan de sociale driegeleding, aan sociale sculptuur, aan 'Wärme und Liebe', kwam uit datzelfde Duitsland, dat ooit de stad

Rotterdam op 14 mei 1940 bombardeerde. De haas in mijn tuin zag ik niet bij mijn vrienden in Gelderland, maar in het centrum van Rotterdam. Mijn 'Schlüsselerlebnis' kreeg daardoor in Achberg een dimensie extra. 'Der Hase bin ich', Ik ben een zender, ik straal uit.

Twee werelden

door Bart Hessen
(priesterseminarie Hamburg)

'Nou zeg, dat zijn wel twee heel verschillende werelden!' Dat was de reactie van diverse collega's en bekenden toen ik ze vertelde wat ik in mijn sabbatical ging doen. Voor de meeste mensen ligt het niet voor de hand dat je als natuurwetenschapper zo'n periode wel eens zou kunnen doorbrengen aan een priesterseminarie. Wetenschap en religie, daar gaapt toch een kloof tussen?!

Eerst maar grensganger worden: op weekdagen in Hamburg, en in weekenden terug naar Groningen, om aan de universiteit m'n promovendi te begeleiden. Eerst maar een grens in plaats van een kloof. Gebieden aan weerszijden van een grens raken elkaar tenminste. Als je die grens van Oost-Groningen met Oost-Friesland wat nader bekijkt, is die trouwens in veel opzichten heel wat minder scherp dan de grensstreep die je op de kaart ziet. Zo kan je je met de 'Grunneger sproak' bij de lokale bevolking tot aan de Oostzee makkelijk verstaanbaar maken. Een boer in Noord-Duitsland kampt op dezelfde manier met dezelfde problemen als een boer in Groningen (zoals ik eens mocht ervaren toen ik bij autopech in een vriesnacht warmte en een gesprek aangeboden kreeg). Een grens zoals die op de kaart getrokken is, zoals die door politiek en geschiedenis gevormd is, heeft ook vaak iets kunstmatigs, iets onnatuurlijks. Maar je raakt eraan gewend.

En die andere grenzen, hoe zitten die eigenlijk in elkaar? Die grens tussen geloven en weten, die grens tussen denken en voelen, tussen

geest en materie, tussen hemel en aarde, tussen mens en mens. Zijn die zo scherp als we ze zo dikwijls en pijnlijk kunnen ervaren? Of zijn er aan weerszijden van die grens eigenschappen en krachten die het mogelijk maken ze door het leven met elkaar weer te verbinden, te doordringen?

In tijden waarin de scheiding tussen hemel- en aardrijk het pijnlijkst werd ervaren, sprak Johannes het woord 'het rijk der hemelen is nabij gekomen'. In leven, sterven en opstanding van Christus houdt het hemelrijk intocht in de aardewereld en in de mensenzielen. De kracht die daardoor werkzaam kan worden is een verbindende, een helende. Zo kan je, soms vluchtig, soms intens, ervaren dat je als mens aan beide zijden deelneemt, dat je zelf juist als mens die mogelijkheid tot verbinding in je mag dragen.

Inmiddels is m'n sabbatical alweer een maand of twee geleden afgelopen, en ben ik weer aan het werk in het 'vertrouwde' domein. Misschien krijgt het een vervolg. Maar hoe het verder ook zal lopen, die beide zijden van de grens zijn voor mij voor altijd tesamen veranderd.

Grensgeschillen

door Marie-Hélène van Tol-van Hagen
(priesterseminarie Stuttgart)

Bij een rechtszitting kijk ik naar de rug van de delinquent. Hij staat krom gebogen, in slobberkleding. Zijn stemgeluid klinkt ongedifferentieerd, met korte stoten. Zeventien jaar is hij. Een notoire grensoverschrijder die moet voorkomen voor een indrukwekkende lijst van delicten.

Later kom ik hem tegen. In de gang van de jeugdgevangenis waar ik werk loopt hij met anderen op weg naar de interne school. Kromgebogen, in slobberkleding. Onze blikken kruisen elkaar. En een hele tijd laat me deze blik niet meer los. Ik zie zacht stralende, lichte ogen. Wie kijkt me met zoveel mildheid en hu-

morvolle zachtheid aan? Is dit de jongen van toen? De veelpleger? En ik, wie ontmoet hij? De tijd gaat verder. Ik fiets door de stad op weg naar een afspraak en ben wat laat. Bij een kruispunt komt er een fietser van rechts. Ik wil rechtdoor, dus minder ik mijn flinke vaart. Bij de kruising aangekomen gaat de ander zonder blikken of blozen... rechtsaf. 'Kun je je hand niet uitsteken!' denk ik. 'Nu heb ik voor niets geremd.' Geërgerd ga ik weer stevig op de trappers.

De tijd gaat verder, tot ik opeens – ik fiets door de stad – een scheldpartij over me heen krijg. Niet erg lekker. Wat is er? Waarom reageert die ander zo? En dan zie ik mezelf. Zonder op te letten ging ik zonder handuitsteken rechtsaf. Au! Dit besef is óók niet lekker... Ik ben weer even op die andere kruising en voel mijn verwijt van toen.

De tijd gaat verder, ik denk na. Mijn inzicht en geweten geven me aan, bepaalde handelingen te laten. Zolang ik het mezelf niet toesta iets te doen, terwijl ik het wèl zou willen, verwijt ik het graag anderen wanneer zij het zichzelf wèl toestaan. Onherroepelijk keert dit verwijt zich tegen mijzelf. En ik moet erkennen dat mijn handeling minstens zo verkeerd was als die van die ander. Ben ik bereid extremisme, zinloos geweld bij de wortel aan te pakken? Dan is er werk voor me aan de winkel. Want met elke veroordeling van deze daden gooi ik een angel uit waarmee ik ze juist vang!

Sommigen van ons zijn in staat een glimp op te vangen van een ontmoeting die we kunnen hebben wanneer hierin de veroordeling wegvalt en we onbevangen naar elkaar kunnen kijken. Zo kwam George Ritchie na veel innerlijke strijd tot de ontdekking dat 'het wezen van de Persoon die ik had ontmoet bestond uit zijn "nu-heid": op een overweldigende manier was Hij alom tegenwoordig in het nu, zozeer dat er geen andere tijd kon bestaan in Zijn aanwezigheid. Het had (-) geen enkele zin Hem in het verleden te zoeken, maar (-) in de mensen die Hij elke dag op mijn weg bracht.' De tijd gaat verder...

Onbeschut

door Michael Latham
(priesterseminarie Chicago, vertaling: red.)

Upstate New York, 23 december 2005. Terwijl we op een wit besneeuwd veld staan, bijt een snijvend koude wind ons in het gezicht. Kale bomen, scherp afgetekend tegen de grauwe lucht, waken over de grenzen van dit kerkhof. Opeengepakt op een klein stukje kille aarde zijn we hier voor een uitvaart. De familie en vrienden, stemmig zwart gekleed, trotseren de elementen in warme jassen en sjaals gehuld. De priester en ik, gekleed in de gewaden, zijn onbedekt. Ik beweeg een beetje en constateer dat ik op een sneeuwhoop sta, die zich langzaam een verkillende weg zoekt naar mijn botten.

Naar de kist toegewend spreekt de priester de woorden in de bevroren lucht. Ingespannen luisterend kijkt men bevreemd op. 'Wat zijn dat voor woorden? Waarom die grappige hoed?' Niemand lijkt dit ritueel te kennen. Niettemin ontwaakt er, in de mengeling van rechtstreekse en geïnspireerde woorden, een andere wereld voor ons. Even raken we allemaal onbedekt en staan we blootgesteld.

Het zou niet langer dan een paar minuten moeten duren. Maar dat is niet zo, het duurt een leven lang. Het leven van deze man wordt geritualiseerd. De woorden van het ritueel gaan over zijn voorbije leven en over zijn toekomstige leven. Ze wekken in ons het gevoel dat we in twee werelden leven. Mijn voeten zeggen dat ik op de aarde sta, op besneeuwde modder. Mijn hart zegt dat de geestelijke wereld nadert, ons omringt en ons geprevel onderzoekt. Deze woorden en deze gebaren reiken naar hem en naar al die onzichtbare anderen, die zich hier verzamelen om hem te verwelkomen in hun wereld, terwijl wij hier huiverend staan op deze kale, met sneeuw bedekte aarde.

Na de uitvaart komen nabestaanden naar de priester toe. Uit hun woorden spreekt een aarzelend verlangen om meer te willen weten van wat zojuist met hen is gebeurd, er is een on-

dertoon van schrik en verwondering. Ze stonden blootgesteld, onbeschut. Een andere, stille wereld kwam naderbij. Hun luisterende hart ontdeed hen van hun winterjas. Dit ritueel brengt de beenderen van ons bestaan aan het licht.

Nog even en we vieren een geboorte. We zoeken elkaar op in de warme gloed van kaarsen en groene dennetakken: uiterlijk een teken van het licht en de immer groene liefde die geboren wordt. Innerlijk ontvangen we Hem in de winterse kou van ons bestaan.

Grenservaringen in het priesterberoep

door Marianne de Nooij

Priester zijn betekent: werken op de grens van de aardse en de geestelijke werkelijkheid. In het kader van dit themanummer vroeg In beweging twee geestelijken naar grenservaringen in hun beroepsuitoefening: Ignaz Stegeman (gemeente Antwerpen, gewijd in 1981) en Myriam Driesens (gemeente Eindhoven, gewijd in 2001). Aan tafel in de huiskamer van Myriam Driesens te Waalre raken zij hierover met elkaar in gesprek.

Myriam Driesens: 'Er zijn zoveel ervaringen, waarbij je de vraag stelt: wat moet ik hiermee? Het is niet omdat je iets beleeft, dat het daarom meteen ook werkelijk is en tot nieuw inzicht leidt over wat er achter de grens ligt. Dat moet je leren onderscheiden. En dan is het prettig als er van buitenaf iets gebeurt dat de realiteit van de ervaring – soms uit een geheel onverwachte hoek – bevestigt, zodat het een objectieve waarde krijgt.

Ik heb een herinnering aan een gebeurtenis van lange tijd geleden, het religieuze had toen nog helemaal geen expliciete plek in mijn leven. Ik had een petekind en als ik bij hem aan huis kwam, was daar dikwijls een meisje uit de buurt. Zij stierf toen ze twaalf was. De avond ervoor was ze nog bij hen

Myriam Driesens

geweest en had verteld dat ze zich niet zo lekker voelde; de volgende dag was ze dood. Het lichaam werd pas na een week weer door de politie vrijgegeven. Ze heeft geen echte begrafenis gehad, de kist werd gewoon in de aarde gezet. Vele maanden daarna, toen ik voor een zwaar examen aan de universiteit zat, keek ik op van mijn boeken en beleefde dat er iemand in de kamer aanwezig was. Ik spitste mijn aandacht en wist dat het dit meisje was. Ik was er ontdaan van, maar pakte mezelf bij elkaar en vroeg: wat wil je van mij? Toen kwam de boodschap binnen: bid het Onzevader en lees het Johannes-evangelie. Dat heb ik gedaan. Een paar dagen later sla ik een boek open dat ergens rondslingert en lees daar wat je voor de doden kunt doen: het Onzevader bidden en het Johannes-evangelie lezen. Toen kreeg mijn ervaring van eerder in die week een objectiviteit. Zij heeft mij leren bidden en dat heeft me nooit meer verlaten. En dan word je op zeker moment priester, helemaal in dienst van het religieuze. Terugkijkend op je leven kun je de bronnen van de rivier zien. Dit kind, deze ziel, heeft een van die bronnen doen ontspringen, hoewel het daarna

Ignaz Stegeman

nog heel lang heeft geduurd voor ik me ervan bewust werd dat ik priester ging worden.'

Ignaz Stegeman: 'Ik werkte bij de Nederlandse Spoorwegen, had daar een goede job en had materieel niets te klagen. Ik kwam in Zeist in aanraking met de Christengemeenschap. De vraag "ga ik naar een seminarie" kwam in een periode dat ik me eigenlijk heel ongelukkig voelde in mijn werk. Ik meldde me bij het seminarie aan met een hele groep andere Nederlanders. Op vakantie in de Franse Alpen ben ik toen flink ziek geworden. In die crisis besepte ik: ik ga niet weg bij het spoor, ik blijf. Ik kon daar gewoon niet weg op een moment dat het niet goed ging. Ik heb Stuttgart afgezegd en vanaf toen ging het voortreffelijk in de functie die ik had. Mijn functie groeide, ik kon promotie maken. En toen ben ik naar Stuttgart gegaan. De plek bij het spoor is nog een half jaar voor me vrij gehouden. Je moet het oude op een goede manier afgerond hebben voor je de grens over kunt gaan naar het nieuwe. Dat afronden is vaak een proef die je goed moet afleggen voordat je geschikt bent voor het nieuwe aan de andere kant van de grens.'

De sacramenten

Myriam Driesens: 'Mijn allereerste stervenswijding vond plaats onder nogal dramatische omstandigheden: een jonge vrouw was in de zomervakantie na een motorongeluk op de *intensive care* terecht gekomen. Mijn collega's waren elders. Ik kon alleen maar denken: dit sacrament kan ik nooit met voldoende bewustzijn vullen. Mijn enige gedachte was: doe ik alles goed? Gelukkig had ik een goede ministrant! Alles werkte mee, de verpleging was heel behulpzaam en terughoudend. Er waren veel jonge mensen bij. Ongeveer een uur na de stervenswijding liep de druk in de hersenen terug tot normaal en kon de drainage worden afgekoppeld. Na enkele weken kwam het meisje uit coma. Ze kon toen duidelijk maken dat ze de stervenswijding bewust had meegemaakt en dat dit haar de moed had gegeven om in het leven terug te keren. Een dergelijke objectivering van een sacrament maakt duidelijk dat je als priester niet moet denken dat jij in al je onervarenheid het bent die dat sacrament voltrekt. Dit is voor een beginnende priester een ongelooflijke genade. Als je al twijfel gehad zou hebben, dan ben je daar voor de rest van je loopbaan van genezen.'

Ignaz Stegeman: 'Ja, ook ik heb een ervaring met iemand die de stervenswijding vanaf de andere kant van de grens meemaakte. Deze oude vrouw was al weken niet meer bij bewustzijn en herkende haar kinderen niet meer. Ik was gevraagd te komen, er was haast bij en ik kon geen ministrant meer vragen. Ik trad aan het bed en hield de stervenswijding. Na het lezen van Johannes 17 sprak deze stervende vrouw "amen" en dat herhaalde zich nog enkele malen bij de aanraking met olie en wel precies op die momenten waarop de ministrant "Ja, zo zij het" zou moeten antwoorden. In het voltrekken van de mensenwijdingsdienst gebeurde het eens dat ik achter me veel commotie hoorde, geschuif van stoelen, iemand die de ruimte uit ging. Ik kijk om, wat niet gebruikelijk is. Een van de leden zag krijt-wit, een hartpatient die al eerder een infarct

had gehad. Hij had destijds tegen de cardioloog gezegd: "Ik ben niet bang voor de dood, dat komt door de antroposofie en de Christengemeenschap." Ik ging naar hem toe, noemde hem bij zijn naam en zei: "We zijn nu in de mensenwijdingsdienst, ik kan dit niet onderbreken." Hij knikte dat het goed was en werd tegen het einde van de dienst weggebracht met de ambulance. Later vertelde hij dat hij even aan de andere kant was geweest en van daaruit de objectieve werkelijkheid van de mensenwijdingsdienst, waarvan wij slechts de buitenkant zien, had waargenomen. Hij voegde daaraan toe: "Doordat jij bleef spreken kon ik de weg weer terug vinden."

Ik had ook een aantal keren in Peru (Lima) gelegenheid te celebreren. Daar was een lid die mij na de mensenwijdingsdienst bij de koffie aansprak over de waarnemingen die hij had. Hij kon beschrijven hoe in de loop van de dienst vanaf het altaar een lichtverschijning transformeerde, die zich met de gemeente verbond. Bij het naar huis rijden in zijn auto kon hij waarnemen tot hoever dit licht reeds was uitgestroomd in de stad. "Deze dienst is niet alleen voor de mensen die erbij zijn, het is voor mijn land," zei hij. Daarom kwam hij.'

Eigen grenzen

Myriam Driesens: 'Als priester word je in je persoonlijke leven soms ook flink aan je eigen grens gebracht. Mijn wijdingsgroep in Stuttgart kreeg indertijd bij de wijding een kadoetje van de overige seminariebewoners. We kregen ieder een zelfgemaakt, tamelijk groot zoutkristal, het "zout der aarde". Die staat nu in mijn werkkamer. Ik was op zeker moment in grote vertwijfeling. Er zijn altijd dingen die je niet goed doet, die je te weinig doet. En de pijnlijke vraag deed zich voor: hoe kom ik door crises in de werksituatie heen als ik mijn eigen dingen niet eens goed doe? Ik kijk op en zie het kristal en er komt een verblindend licht uit, ik moest meteen wegstijgen. Na een tijdje ging het weg. Eerst dacht ik: dit kan niet want aan deze kant van het huis komt geen zon. Het badkamerraampje van de burens

stond echter precies op zo'n kier open dat het de zon recht op het kristal weerkaatste. Voor mij was de boodschap duidelijk: jij moet hard werken, maar ik laat je niet in de steek. Ik werd zo rechtstreeks geraakt in mijn wil.'

Ignaz Stegeman: 'Er zijn situaties die je als mens gewoon maar moet uithouden, ook waar je echt aan innerlijke grenzen wordt gebracht; je kunt aan zulke grenzen ook werkelijk te maken krijgen met ervaringen die je alleen als heel donker kunt beleven, afgronden van waaruit iets als intense kou over je komt. Je bent dan vaak alleen maar in staat staande te blijven met hulp van de andere kant, eigen kracht is dan niet toereikend. In de concrete beelden van het evangelie stroomde mij dan de kracht toe om verder te gaan. Ik ben zeker een gebedsmens, ik zoek de ontmoeting met de engel, de engel van de gemeente, met Christus ook in het vrije gebed. Beproeving en lijden gaan vaak vooraf aan ervaringen die je anders nooit deelachtig geworden

zouden zijn; en dat maakt je ook rijk en bescheiden. Als het je lukt om het met de juiste innerlijke houding uit te houden, dan komen altijd antwoorden en kun je deel hebben aan ervaringen van over de grens. Dit kom je ook tegen in het werk in de gemeente in de ervaringen van andere mensen; in ons beroep worden wij daar denk ik wel meer dan gemiddeld mee geconfronteerd. Je kunt alleen priester zijn als je deze realiteit ook zelf helemaal doormaakt, dat je het kent en erkent; niet alleen theoretisch vanuit de antroposofie, maar helemaal vanuit de eigen ervaring.'

Myriam Driesens: 'Wij hebben als gewijde priesters de opdracht om de sacramenten te voltrekken. Toch kan het ook een leek overkomen dat zich op de grens iets voltrekt met een sacramenteel karakter. Iedereen heeft grenservaringen, dat is niet voorbehouden aan priesters. Maar het is in dit beroep onze opgave om op die drempel te staan en daar actief waar te nemen en te handelen.'